

PAWEŁ MALECHA

GWARANCJA SPRAWIEDLIWOŚCI
ORAZ REFORMA PROCESU MAŁŻEŃSKIEGO
WIDZIANA PRZEZ PRYZMAT KONIECZNOŚCI
JEGO PRZYŚPIESZENIA I UŁATWIENIA WIERNYM
KONTAKTU Z TRYBUNAŁEM; PRZYGOTOWANIE
PRACOWNIKÓW I ODPOWIEDZIALNOŚĆ BISKUPA

WSTĘP

Na zakończenie III Nadzwyczajnego Zgromadzenia Ogólnego Synodu Biskupów, który odbył się w Rzymie w 2014 r., papież Franciszek postanowił upublicznić *Relationem Synodi*, która jest nie tylko dokumentem końcowym odbytego Synodu, ale równocześnie stanowi *Lineamenta* dla XIV Zwyczajnego Zgromadzenia Ogólnego Synodu Biskupów (4-25 października 2015 r.), który pochylił się nad tematem „Powołanie i misja rodziny w Kościele i w świecie współczesnym”.

Dokument ten w swojej trzeciej części, zatytułowanej *Konfrontacja: perspektywy duszpasterskie*, w rozdziale *Troska o rodziny zranione*, pod numerem 48 zauważa, że duża liczba Ojców synodalnych podkreśliła konieczność zreformowania procedur o nieważność małżeństwa, tak aby stały się one dostępne i szybsze, oraz, o ile to możliwe, całkowicie bezpłatne¹. Zostały też przedstawione niektóre propozycje zmian proceduralnych, którymi są: 1) zniesienie konieczności uzyskania podwójnego wyroku zgodnego, 2) możliwość orzeczenia nie-

Ks. dr PAWEŁ MALECHA – Zastępca Promotora Sprawiedliwości w Sygnaturze Apostolskiej, Palazzo della Cancelleria, Piazza della Cancelleria 1, 00186 Roma, Italy; e-mail: pstmal@yahoo.it

¹ «Un grande numero dei Padri ha sottolineato la necessità di rendere più accessibili ed agili, possibilmente del tutto gratuite, le procedure per il riconoscimento dei casi di nullità» (*Relatio Synodi*, n. 48).

ważności małżeństwa na drodze administracyjnej za odpowiedzialnością biskupa diecezjalnego, 3) przyzwolenie na proces sumaryczny, który mógłby być wszczęty w przypadku nieważności powszechnie znanej². Niektórzy jednak Ojcowie, jak czytamy w *Relatione*, byli przeciwni zaproponowanym zmianom, gdyż według nich nie gwarantowałyby one wyroku godnego zaufania. W tego bowiem rodzaju procesów, co należy dobitnie podkreślić, chodzi o ustalenie prawdy dotyczącej ważności węzła małżeńskiego³. Według wreszcie innych propozycji, należałoby uwzględnić wpływ wiary małżonków na ważność zawartego przez nich sakramentu, nie podważając równocześnie faktu, że między ochrzczonymi wszystkie ważnie zawarte małżeństwa są sakramentem⁴.

W numerze natomiast 49 *Relationis* Ojcowie synodalni, mając na uwadze wspomnianą wcześniej konieczność usprawnienia procesów małżeńskich, potwierdzili i uwypuklili niektóre wymagania proceduralne, które są zawsze aktualne, tzn. takie, z których nigdy nie można zrezygnować. Chodzi tutaj np. o odpowiedzialność biskupa diecezjalnego czy o odpowiednie przygotowanie i zaangażowanie pracowników sądowych, których liczba i wykształcenie powinny być zawsze odpowiednie do stawianych im zadań⁵.

W świetle powyższych konkluzji synodalnych pracowała następnie specjalna komisja, ustanowiona przez Ojca świętego, w celu przygotowania reformy prawa procesowego, dotyczącego spraw o orzeczenie nieważności małżeństwa. Przewodził jej Dziekan Roty Rzymskiej. Na podstawie opracowanego przez nią projektu, po skonsultowaniu go także z innymi ekspertami w prawie kanonicznym, papież Franciszek wydał 15 sierpnia 2015 r. w formie *motu proprio* dwa listy apostołskie⁶, *Mitis Iudex Dominus Iesus* i *Mitis et misericors Iesus* (opublikowane

² «Tra le proposte sono stati indicati: il superamento della necessità della doppia sentenza conforme; la possibilità di determinare una via amministrativa sotto la responsabilità del vescovo diocesano; un processo sommario da avviare nei casi di nullità notoria» (tamże).

³ «Alcuni Padri tuttavia si dicono contrari a queste proposte perché non garantirebbero un giudizio affidabile. Va ribadito che in tutti questi casi si tratta dell'accertamento della verità sulla validità del vincolo» (tamże).

⁴ «Secondo altre proposte, andrebbe poi considerata la possibilità di dare rilevanza al ruolo della fede dei nubendi in ordine alla validità del sacramento del matrimonio, tenendo fermo che tra battezzati tutti i matrimoni validi sono sacramento» (tamże).

⁵ «Circa le cause matrimoniali lo snellimento, richiesto da molti, oltre alla preparazione di sufficienti operatori, chierici e laici con dedizione prioritaria, esige di sottolineare la responsabilità del vescovo diocesano, il quale nella sua diocesi potrebbe incaricare dei consulenti debitamente preparati che possano gratuitamente consigliare le parti sulla validità del loro matrimonio. Tale funzione può essere svolta da un ufficio o persone qualificate (por. *Dignitas Connubii*, art. 113, 1)» (*Relatio Synodi*, n. 49).

⁶ Por. FRANCISZEK, List motu proprio *Mitis Iudex Dominus Iesus*, 15 sierpnia 2015.

8 września 2015 r.), którymi zreformował prawo procesowe odpowiednio w Kodeksie Prawa Kanonicznego i w Kodeksie Kanonów Kościołów Wschodnich.

Na podstawie *Relatione Synodi* i reformy papieża Franciszka przedstawię refleksje odnoszące się do wprowadzonych zmian, które mają na celu przyspieszenie procesów małżeńskich i ułatwienie wiernym kontaktu z kościelnym wymiarem sprawiedliwości. Ponadto omówię kwestie dotyczące darmowości procesów, odpowiedzialności biskupa diecezjalnego i właściwego przygotowania pracowników sądowych. Odpowiem też na pytanie, czy dokonane zmiany gwarantują zachowanie, sprawiedliwości w procesach małżeńskich. Analizując powyższe zagadnienia, będę się często odwoływał do doświadczenia Sygnatury Apostolskiej, co pozwoli na ich obiektywną ocenę. Prawodawca bowiem nie komu innemu, ale właśnie Sygnaturze Apostolskiej powierzył czuwanie nad prawidłowym funkcjonowaniem wymiaru sprawiedliwości w Kościele⁷. Papież Franciszek w alokucji skierowanej do Najwyższego Trybunału podczas specjalnej audiencji w dniu 8 listopada 2013 r. powiedział: „Wasza aktywność powinna faworyzować pracę trybunałów kościelnych, które są powołane do wyjścia naprzeciw potrzebom wiernych, którzy zwracają się do kościelnego wymiaru sprawiedliwości w celu otrzymania słusznej decyzji. Dołóżcie wszelkich starań, aby te sądy funkcjonowały dobrze i pomagajcie biskupom w ponoszeniu odpowiedzialności za umiejętne formowanie pracowników sądowych”⁸.

W niniejszej relacji pominę kwestię dotyczącą wiary małżonków w stosunku do ważności zawartego przez nich małżeństwa, ponieważ zagadnienie to nie łączy się bezpośrednio z tematem zawartym w tytule artykułu. Wspomniane zaś wcześniej refleksje będą tylko wybiórcze. Nie obejmą więc one całości zagadnienia i z pewnością będą wymagały pogłębienia.

⁷ Por. JAN PAWEŁ II, Konstytucja apostolska *Pastor bonus*, art. 121, AAS 80 (1988), pp. 841-912 [dalej: PB] i *Lex propria* Sygnatury Apostolskiej, art. 32, AAS 100 (2008), pp. 513-538 [dalej: LP].

⁸ «La vostra attività è volta a favorire l'opera dei Tribunali ecclesiastici, chiamati a rispondere adeguatamente ai fedeli che si rivolgono alla giustizia della Chiesa per ottenere una giusta decisione. Vi adoperate perché funzionino bene, e sostenete la responsabilità dei Vescovi nel formare idonei ministri della giustizia» (AAS 105 (2013), p. 1152).

1. UWAGI OGÓLNE

1.1. SPRAWIEDLIWOŚĆ CZY MIŁOSIERDZIE

W procesach o orzeczenie nieważności małżeństwa, jak czytamy w numerze 48 *Relationis*, chodzi o ustalenie prawdy dotyczącej ważności węzła małżeńskiego. Miłosierdzie zatem względem zranionych małżonków nie może przewyższać i pomijać prawdy. W przeciwnym razie ryzykuje się, że nauczanie o nierozzerwalności małżeństwa stanie się mało wiarygodne. W związku z powyższym wymagana jest procedura seria, która gwarantuje ustalenie prawdy obiektywnej, czyli takiej, która nie jest naginana z różnych względów na korzyść jednej lub drugiej strony, oraz nie jest oparta na fundamencie subiektywnym, jakim może być np. współczucie wobec poszkodowanych stron⁹. Sędzia nie może więc nigdy ulegać żadnym wpływom, tak zewnętrznym jak i wewnętrznym, ale musi zawsze pozostać bezstronny. „Sędzia, który naprawdę działa jako sędzia, to znaczy kieruje się sprawiedliwością, nie dopuszcza – jak uczy Jan Paweł II – aby powodowały nim fałszywe współczucie dla osób ani błędne sposoby myślenia, nawet jeśli są rozpowszechnione w danym środowisku. Wie on, że orzeczenia niesprawiedliwe nie są nigdy prawdziwym rozwiązaniem duszpasterskim i że dla wieczności liczy się to, jak Bóg osądzi jego działania”¹⁰. Decyzje sędziego muszą więc być oparte tylko i wyłącznie na prawdzie, która w każdym procesie kościelnym, od początku do końca, jest fundamentem, matką i prawem sprawiedliwości. Sprawiedliwość zaś, która nie odzwierciedla prawdy, nie jest sprawiedliwością¹¹.

1.2. PRAWO DOTYCHCZAS OBOWIĄZUJĄCE

Nie ulega najmniejszej wątpliwości, że wszelkiego rodzaju opóźnienia w wymierzaniu sprawiedliwości są niesprawiedliwością, zgodnie z powszechnie znanym aksjomatem *iustitia retardata est iustitia denegata*. Nie jest jednak tak, że opóźnienia w sprawach o nieważność małżeństwa wynikały dotąd z wadliwego prawa procesowego albo z trudności w kontakcie wiernych z trybunałem. Wspo-

⁹ Por. JAN PAWEŁ II, Przemówienie do Roty Rzymskiej, 17 stycznia 1998, n. 5, AAS 90 (1998), p. 784.

¹⁰ «Il giudice che veramente agisce da giudice, cioè con giustizia, non si lascia condizionare né da sentimenti di falsa compassione per le persone, né da falsi modelli di pensiero, anche se diffusi nell'ambiente. Egli sa che le sentenze ingiuste non costituiscono mai una vera soluzione pastorale, e che il giudizio di Dio sul proprio agire è ciò che conta per l'eternità» (JAN PAWEŁ II, Przemówienie do Roty Rzymskiej, 29 stycznia 2005, n. 5, AAS 97 (2005), p. 165).

¹¹ Por. JAN PAWEŁ II, Przemówienie do Roty Rzymskiej, 4 lutego 1980, n. 2, AAS 72 (1980), p. 173.

mniane opóźnienia, jak się wydaje, wypływały raczej z nieumiejętności wykorzystania obowiązujących przepisów prawnych lub wręcz z powodu ich nieznamośności, aniżeli z racji ich wadliwości.

Dotychczasowa bowiem procedura przewidywała wiele ułatwień, dzięki którym wierni mogli bez większych trudności kontaktować się z trybunałem, a proces o orzeczenie nieważności małżeństwa mógł ulec znacznemu przyspieszeniu. Wystarczy wspomnieć o możliwościach ustanowienia zgodnie z kan. 1425 § 4 KPK¹² sędziego jednoosobowego (*iudex unicus*), powołania osoby świeckiej na urząd sędziego (kan. 1421 § 2 KPK i kan. 1087 § 2 KKKW) czy też ustanowienia przy każdym trybunale urzędu lub osoby, które służyłyby radą i informacją odnośnie do procedury (art. 113 § 1 Instrukcji *Dignitas connubii*)¹³. Ponadto obowiązujące prawo stwarzało możliwość wyznaczenia dla przeprowadzenia instrukcji sprawy audytora spośród sędziów trybunału albo z osób zatwierdzonych przez biskupa do tej funkcji (kan. 1428 KPK i kan. 1093 KKKW), umożliwiało promowanie trybunałów międzydiecezjalnych (kan. 1445 § 3 n. 3 i kann. 1067-1068 KKKW)¹⁴, czy wreszcie pozwalało stronom na proponowanie na podstawie treści pozwu formuły wątpliwości (art. 127 § 2 DC). Największą jednak nowością wprowadzoną przez Kodeks z 1983 r. była możliwość potwierdzenia dekretem przez trybunał apelacyjny wyroku pozytywnego, wydanego na niższym stopniu sądu (kan. 1682 § 2 KPK)¹⁵. Wiele z tych norm prawnych zostało nienaruszonych przez reformę papieża Franciszka. Są więc one nadal aktualne, niekiedy jednak w formie nieco zmodyfikowanej.

Na przyspieszenie procedury i na łatwiejszy dostęp wiernych do trybunału duży wpływ miała także działalność Sygnatury Apostolskiej. Dzięki udzielonym jej kompetencjom mogła ona i nadal może nie tylko udzielać różnych łask, takich jak

¹² Zob. też kan. 1084 § 3 KKKW.

¹³ Pontificium Consilium de Legum Textibus, *Dignitas connubii*. Instructio servanda a tribunalibus dioecesis et interdioecesis in pertractandis causis nullitatis matrimonii, 25 stycznia 2005, Città del Vaticano 2005 [dalej: DC].

¹⁴ Co do trybunałów międzydiecezjalnych zob. np.: P. MALECHA, *I tribunali interdiocesani alla luce dei recenti documenti della Segnatura Apostolica. Alcune considerazioni pratiche*, „Ius ecclesiae” 24 (2012), s. 183-208.

¹⁵ Por. też kan. 1368 § 2 KKKW. Odnośnie zaś do procedury skróconej zob.: P. MALECHA, „*Processus brevior*”: istotne jego elementy i niektóre spostrzeżenia praktyczne, [w:] *Wybrane zagadnienia procesu małżeńskiego w XXX-lecie Kodeksu Jana Pawła II. VI Ogólnopolskie Forum Sądowe*, Tarnów 2014, s. 11-26; G. ERLEBACH, *Gli aspetti procedurali del “processus brevior” nella giurisprudenza rotale*, „Periodica de re canonica” 88 (1999), s. 725-753; G.P. MONTINI, *L'appello in una causa di nullità matrimoniale*, „Quaderni di diritto ecclesiale” 22 (2009), s. 318-334.

np. *commissio pontificia* czy *prorogatio competentiae*¹⁶, ale także dyspensować¹⁷ od obowiązującego prawa procesowego, nie wyłączając Kościołów Wschodnich¹⁸.

W tym miejscu warto wspomnieć, że w określonych okolicznościach istniała możliwość uzyskania dyspensy od konieczności podwójnego wyroku zgodnego (*dispensatio a duplice decisione conformi*)¹⁹.

1.3. NAJISTOTNIEJSZE NOWOŚCI WPROWADZONE PRZEZ REFORMĘ PAPIEŻA FRANCISZKA

Do najistotniejszych zmian dokonanych w prawie procesowym, widzianych w niniejszym studium zawsze przez pryzmat przyspieszenia procesów małżeńskich i ułatwienia wiernym dostępu do kościelnego wymiaru sprawiedliwości, należą przede wszystkim: a) zlikwidowanie obowiązku podwójnego wyroku zgodnego, b) możliwość ustanowienia przez biskupa w pierwszej instancji sędziego jednoosobowego (nie jest już więcej wymagane zezwolenie konferencji episkopatu), c) podkreślenie roli biskupa jako sędziego, d) wprowadzenie procesu małżeńskiego skróconego, e) udzielenie szerszych kompetencji konferencjom episkopatu²⁰.

Łatwo zauważyć, że najistotniejsze zmiany w prawie procesowym zostały podyktowane chęcią przyspieszenia spraw o nieważność małżeństwa, tak aby wierni jak najkrócej pozostawali w stanie niepewności co do ważności lub nieważności swojego małżeństwa. Reforma więc odnosi się tylko do niewielu kanonów Kodeksu Prawa Kanonicznego i Kodeksu Kanonów Kościołów Wschodnich. Zdecydowanie bowiem większa ich część została nienaruszona, co wydaje się tylko potwierdzać postawioną już wcześniej tezę o dobrze skonstruowanym dotychczasowym prawie procesowym. Tezę tę wzmacnia także fakt, że praktycznie nie uległy zreformowaniu przepisy prawne, które mają ułatwić wiernym kontakt z trybunałem.

¹⁶ Por. P. MALECHA, *Commissioni pontificie e proroghe di competenza nelle cause di nullità del matrimonio alla luce della recente giurisprudenza della Segnatura Apostolica*, „Ius ecclesiae” 23 (2011), s. 205-251.

¹⁷ Jeśli chodzi o dyspensy od prawa procesowego, przede wszystkim zob.: P. MALECHA, *Le dispense dalle leggi processuali alla luce di recenti documenti della Segnatura Apostolica. Alcune considerazioni pratiche*, „Ius ecclesiae” 25 (2013), s. 239-260 i G.P. MONTINI, *La prassi delle dispense da leggi processuali del Supremo Tribunale della Segnatura Apostolica (art. 124, n. 2, 2^a parte, Cost. Ap. “Pastor bonus”)*, „Periodica de re canonica” 94 (2005), s. 43-117.

¹⁸ Por. art. 35 LP.

¹⁹ Zob. P. MALECHA, *Le dispense dalle leggi processuali*, s. 257-258.

²⁰ Por. FRANCISZEK, motu proprio *Mitis Iudex Dominus Iesus*, 15 sierpnia 2015 i motu proprio *Mitis et misericors Iesus*, 15 sierpnia 2015.

1.4. ODPOWIEDNIA LICZBA PRACOWNIKÓW SĄDOWYCH I ICH WŁAŚCIWE PRZYGOTOWANIE

Ojcowie synodalni w numerze 49 *Relationis* słusznie wskazują na konieczność przygotowania wystarczającej liczby pracowników sądowych, tak duchownych jak i świeckich, którzy będą chcieli dogłębnie poświęcić się wykonywanej pracy. Spostrzeżenie to jest bardzo istotne. Z archiwum bowiem i doświadczenia Sygnatury Apostolskiej wynika, że w trybunałach o dostatecznej liczbie odpowiednio przygotowanych pracowników sądowych, którzy z sercem oddają się wykonywanej pracy, procesy przebiegają sprawnie, a pracownicy są dyspozycyjni wobec wiernych. W niektórych krajach, jak np. w Niemczech, gdzie jest w większości przypadków odpowiednia liczba dobrze przygotowanych pracowników sądowych, sprawy w pierwszej instancji, zgodnie z kan. 1453 KPK, nie przeciągają się zazwyczaj powyżej roku, zaś w trybunale drugiej instancji powyżej sześciu miesięcy. Wyrok natomiast jest na ogół wydawany nie później niż w ciągu miesiąca od dnia, gdy sprawa została rozstrzygnięta (kan. 1610 § 3 KPK). Z kolei w krajach lub diecezjach, gdzie nie ma wystarczającej liczby personelu lub jego liczba jest co prawda dostateczna, ale poprzez powierzenie mu wielu innych zadań (np. wykładowca na uczelni, proboszcz dużej parafii, rektor sanktuarium, rekolekcjonista itp.) albo w wyniku niskiego wynagrodzenia za wykonywaną pracę w sądzie (personel poszukuje wówczas innych źródeł dochodu), pracownicy sądowi nie potrafią poświęcić się z odpowiednim zaangażowaniem wykonywanej pracy w trybunale. W rezultacie sprawy się przeciągają i w żaden sposób nie są zachowane normy, o których jest mowa we wspomnianych już wcześniej kanonach 1453 i 1610 § 3 KPK²¹.

Odpowiednio wreszcie przygotowani i wykształceni pracownicy sądowi gwarantują ustalenie prawdy obiektywnej w procesie o nieważność małżeństwa, która jest gwarantem sprawiedliwości. Dlatego moderatorzy sądowi powinni zadbać o to, aby w ich trybunale zatrudnione osoby posiadały właściwe wykształcenie. Można oczywiście prosić Sygnaturę Apostolską o udzielenie dyspensy od wymaganego prawem tytułu naukowego, ale jest to rozwiązanie tylko czasowe. Trzeba mieć odwagę i nie zważać na oszczędności ekonomiczne, ale wysyłać przyszłych czy aktualnych pracowników na studia z prawa kanonicznego, których zadaniem jest czy będzie orzekanie o wielkiej rzeczy, jaką jest ważność lub nieważność sakramentalnego małżeństwa. Sami zaś pracownicy sądowi wiedząc, jaką mają od-

²¹ Por. kan. 1111 i 1293 § 3 KKKW.

powiedzialność przed Bogiem, powinni stale pogłębiać swoją wiedzę, zwłaszcza w dziedzinie prawa małżeńskiego i procesowego.

Kwestia odpowiedniego przygotowania pracowników sądowych nabrała jeszcze większej wagi po reformie dokonanej przez papieża Franciszka. Zgodnie bowiem z przepisami nowego prawa, nie jest już więcej wymagany podwójny wyrok zgodny, czyli nie ma już swoistego rodzaju mechanizmu kontroli. O ważności lub nieważności małżeństwa będzie mógł teraz decydować także sędzia jednoosobowy, jeżeli go oczywiście ustanowi biskup. Nie ulega więc żadnej wątpliwości, że obecnie znacznie wzrosła odpowiedzialność sędziego. Musi więc on być dobrze przygotowany do wykonywanej pracy, tak aby jego decyzje zawsze odzwierciedlały prawdę obiektywną. W przeciwnym wypadku nie będzie on gwarantem sprawiedliwości.

Reforma papieża Franciszka uwypukliła także wielką odpowiedzialność obrońcy węzła, którego obowiązki i zadania uległy obecnie znacznemu poszerzeniu. Jego zaś odpowiedzialność, tak w procesie zwyczajnym jak i skróconym przed biskupem, zarówno przed jak i po wydaniu decyzji, jest wyjątkowo duża (por. art. 56 DC). Pełni on bowiem funkcję, jak można śmiało powiedzieć, pewnego rodzaju mechanizmu kontrolnego. Dlatego jeżeli miałby uzasadnione wątpliwości co do podjętej decyzji pozytywnej, ma on *obowiązek* apelować od niej do trybunału apelacyjnego²². Jego więc praca nie może się ograniczać do szybkiego i pobieżnego przeczytania akt sprawy oraz do udzielania odpowiedzi o charakterze czysto biurokratycznym czy generalnym²³. Stoi on bowiem na straży ważności sakramentalnego węzła małżeńskiego i dlatego ma prawo proponować na jego korzyść wszelkiego rodzaju dowody, zarzuty, rekursy czy apelacje. Do właściwego zatem wypełniania swojej funkcji musi być wyjątkowo dobrze przygotowany. W związku z tym wydaje się, że dla obrońcy węzła Sygnatura Apostolska tylko w wyjątkowych i nadzwyczajnych sytuacjach będzie się obecnie decydowała na udzielenie dyspensy od wymaganego prawem tytułu akademickiego.

²² «Quando il Difensore del vincolo esercita il dovere di appellare, anche alla Rota Romana, contro una decisione che ritiene lesiva della verità del vincolo, il suo compito non prevarica quello del giudice. Anzi, i giudici possono trovare nell'accurata opera di colui che difende il vincolo matrimoniale un aiuto alla propria attività» (FRANCISZEK, Przemówienie do Najwyższego Trybunału Sygnatury Apostolskiej, 8 listopada 2013, AAS 105 (2013), p. 1153. Zob. też art. 279 § 2 DC.

²³ «Pertanto, il Difensore del vincolo che vuole rendere un buon servizio non può limitarsi ad una frettolosa lettura degli atti, né a risposte burocratiche e generiche. Nel suo delicato compito, egli è chiamato a cercare di armonizzare le prescrizioni del Codice di Diritto Canonico con le concrete situazioni della Chiesa e della società» (FRANCISZEK, Przemówienie do Najwyższego Trybunału Sygnatury Apostolskiej, 8 listopada 2013, AAS 105 (2013), p. 1153).

1.5. ODPOWIEDZIALNOŚĆ BISKUPA DIECEZJALNEGO

Ojcowie synodalni w numerze 49 *Relationis* zwracają także uwagę na odpowiedzialność biskupa diecezjalnego, który bez wątpienia ma bardzo duży wpływ na jakość działania swojego trybunału. Z doświadczenia Sygnatury Apostolskiej wynika, że sądy kościelne funkcjonują prawidłowo w diecezjach, w których biskupi interesują się i troszczą o swój trybunał, natomiast tam, gdzie biskup nie wykazuje zainteresowania sądem, jakość pracy jego trybunału pozostawia na ogół bardzo wiele do życzenia.

Papież Jan Paweł II w swoim ostatnim przemówieniu do audytorów Roty Rzymskiej powiedział: „W corocznych przemówieniach do Roty Rzymskiej wielokrotnie przypominałem o fundamentalnym związku, jaki istnieje między procesem a poszukiwaniem obiektywnej prawdy. Za to odpowiedzialni muszą być przede wszystkim biskupi, którzy z mocy prawa Bożego są sędziami swoich wspólnot. To w ich imieniu trybunały wymierzają sprawiedliwość. Ich obowiązkiem zatem jest osobiście troszczyć się o właściwy dobór członków trybunałów diecezjalnych i międzydiecezjalnych, których są moderatorami, oraz dbać o zgodność wydawanych orzeczeń ze zdrową nauką. Pasterzom Kościoła nie wolno sądzić, że działalność ich trybunałów to kwestia czysto «techniczna», którą nie muszą się interesować, gdyż mogą powierzyć ją w całości swoim wikariuszom sądowym»²⁴.

Z powyższego powodu Sygnatura Apostolska w trosce o prawidłowe funkcjonowanie wymiaru sprawiedliwości w Kościele przedstawia swoje uwagi i sugestie o stanie i aktywności poszczególnych trybunałów biskupom, którzy są ich moderatorami, a nie wikariuszom sądowym. W ten sposób Najwyższy Trybunał pragnie pomóc biskupom w wypełnianiu ich władzy sędziowskiej. Swoje jednak spostrzeżenia czy wskazówki Sygnatura Apostolska przekazuje biskupom nie tylko przy okazji oceny przesyłanych przez trybunały corocznych relacji o ich stanie i aktywności, ale także wtedy, kiedy odpowiada na różnego rodzaju prośby przedstawiane jej w celu uzyskania łaski w administrowaniu sprawiedliwością,

²⁴ «Nei discorsi annuali alla Rota Romana ho più volte ricordato l'essenziale rapporto che il processo ha con la ricerca della verità oggettiva. Di ciò devono farsi carico innanzitutto i Vescovi, che sono i giudici per diritto divino delle loro comunità. È in loro nome che i tribunali amministrano la giustizia. Essi sono pertanto chiamati ad impegnarsi in prima persona per curare l'idoneità dei membri dei tribunali, diocesani o interdiocesani, di cui essi sono i Moderatori, e per accertare la conformità delle sentenze con la retta dottrina. I sacri Pastori non possono pensare che l'operato dei loro tribunali sia una questione meramente «tecnica» della quale possono disinteressarsi, affidandola interamente ai loro giudici vicari» (JAN PAWEŁ II, Przemówienie do Roty Rzymskiej, 29 stycznia 2005, n. 4, AAS 97 (2005), p. 165. Zob. też art. 33 DC).

jak np. w celu otrzymania *commissionis pontificiae, prorogationis competentiae* czy dyspensy od wymaganego prawem tytułu naukowego dla pracowników sądowych. Ponadto Sygnatura Apostolska kontaktuje się z biskupami podczas wizyt *ad limina Apostolorum*, czy też podczas różnorodnych indywidualnych lub grupowych spotkań z nimi w siedzibie Najwyższego Sądu²⁵.

Reforma papieża Franciszka przypomniła i pokazała, że to biskup diecezjalny jest głównym sędzią w swojej diecezji. Stąd właśnie jemu zostały przyznane kompetencje do osądzania spraw o nieważność małżeństwa w procesie małżeńskim skróconym (por. nowe kann. 1683-1687 KPK i nn. 1369-1373 KKKW). W konsekwencji wzrosła znacznie odpowiedzialność biskupa diecezjalnego za procesy małżeńskie, co niewątpliwie przyczyni się do tego, że biskup diecezjalny będzie musiał się więcej interesować pracą swojego sądu. Aby zaś jego decyzje były sprawiedliwe, czyli oparte na prawdzie obiektywnej, będzie on musiał zatroszczyć się o stałe pogłębianie swojej wiedzy dotyczącej prawa małżeńskiego i procesowego.

1.6. ZWOLNIENIE Z KOSZTÓW PROCESOWYCH I BEZPŁATNA POMOC ZE STRONY ADWOKATA

W obowiązującym dotąd prawie istniały normy, które pozwalały na to, aby osoby biedne lub niezamożne mogły zostać zwolnione całkowicie lub częściowo z kosztów procesowych (*exemptio ab expensis processualibus*) oraz otrzymały całkowicie lub częściowo bezpłatną pomoc ze strony adwokata (*gratuitum patrocinium*)²⁶. Biskup zaś diecezjalny miał ustanowić w swoim sądzie odpowiednie normy dotyczące zwolnienia z kosztów procesowych i bezpłatnej pomocy ze strony adwokata (por. kann. 1649 § 1 KPK, 1335 KKKW i art. 303 DC). W wielu jednak sądach, mimo istniejących przepisów, biskupi nie ustanowili wspomnianych norm, albo jeśli już to zrobili, to nigdzie ich nie opublikowali. W rezultacie normy pozostały nikomu nieznane. Mierny skutek przyniosły także liczne zachęty kierowane przez Sygnaturę Apostolską do poszczególnych biskupów²⁷.

²⁵ Jeśli chodzi o odpowiedzialność biskupa, zob.: J.R. PUNDERSON, *Accertamento della verità «più accessibile e agile»: preparazione degli operatori e responsabilità del vescovo. L'esperienza della segreteria apostolica*, „Quaderni di ius missionale” 6 (2015), s. 88-90.

²⁶ Zob. kan. 1649 oraz artt. 302-308 DC. «Qui in totum expensis iudicialibus sustinendis sunt impares, ius habent ad exemptionem ab eis obtinendam; qui autem ex parte exsolvere possunt, ad earum expensarum deminutionem» (art. 305 DC).

²⁷ W liście z 20 października 2012 r., skierowanym przez Sygnaturę Apostolską do jednego z biskupów diecezjalnych, czytamy: «Excellentissime Domine, unusquisque Episcopus dioecesanus, iuxta art. 303 Instructionis *Dignitas connubii*, tenetur normas relate ad expensas iudiciales solvendas et

Papież Franciszek, reformując prawo procesowe, powyższych norm w żaden sposób nie zlikwidował. Pozostają więc one nadal w mocy i z tego powodu strony są zobowiązane według ich możliwości na pokrycie kosztów sądowych (por. art. 302 DC). Nie oznacza to jednak, że Ojciec święty nie poruszył w wydanych *motu proprio* dokumentach *Mitis Iudex Dominus Iesus* i *Mitis et misericors Iesus* kwestii związanej z bezpłatnością procesów²⁸.

Rzeczywiście, w ramach reformy zachęcił on poszczególne konferencje episkopatu do zatroszczenia się o to, aby procesy, o ile jest to możliwe, były bezpłatne. Nie chodzi jednak tutaj o zwolnienie wszystkich wiernych z kosztów procesowych, ale o to, jak się wydaje, aby kwestie ekonomiczne pod żadnym pozorem nie stanowiły dla nich przeszkody w przeprowadzeniu od początku do końca procesu o orzeczenie nieważności małżeństwa. Każdy jednak przypadek należy analizować osobno, a koszty procesowe dostosować do konkretnej sytuacji materialnej stron.

Należy zwrócić też uwagę, że w sądzie pracuje personel zazwyczaj wysoko wykwalifikowany, który powinien w pełni poświęcić się wykonywanej pracy. Dlatego pracownicy sądowi powinni otrzymywać odpowiednie do stanowiska i wykonywanej pracy wynagrodzenie (*salva iusta et honesta tribunalium operatorum mercede*), tak aby nie szukali innych źródeł dochodu. Trzeba także pamiętać o konieczności utrzymania budynku sądowego albo pomieszczeń, gdzie znajdują się biura sądu, o pokryciu kosztów związanych z energią elektryczną, zapotrzebowaniem na wodę, wywozem śmieci czy zachowaniem czystości. Dlatego zniesienie dla wszystkich wiernych kosztów procesowych wydaje się trudne do zrealizowania, gdyż kościelny wymiar sprawiedliwości, aby mógł dobrze funkcjonować, potrzebuje ku temu odpowiednich środków finansowych. Warto na koniec zauważyć, że wiele osób stać na pokrycie opłat procesowych.

gratuitum patrocinium vel expensarum deminutionem concedendum penes suum Tribunal statuere. Cum autem usque ad praesentem diem nullum pervenerit responsum ad litteras huius Signaturae Apostolicae diei 26 iunii 2012 [...] Excellentiam Tuam denuo enixe rogo ut quam primum huic Supremo Tribunali transmittere velit exemplar normarum vigentium apud istud Forum saltem de expensis iudicialibus solvendis vel compensandis necnon de gratuito patrocinio vel expensarum deminutione concedendis (cf. art. 303, § 1, nn. 1 et 3 DC). Insuper velit Excellentia Tua hanc Signaturam Apostolicam certiore facere de modo in quo praedictae normae publici iuris factae sunt» (prot. n. 4618/12 SAT). Zob. także np. listy z 14 września 2012 (prot. n. 4603/12 SAT) czy z 15 listopada 2012 (prot. n. 4600/1/12 SAT).

²⁸ «Una cum iudicis proximitate curent pro posse Episcoporum Conferentiae, salva iusta et honesta tribunalium operatorum mercede, ut processum gratuitati caveatur et Ecclesia, generosam matrem se ostendens fidelibus, in re tam arcte animarum saluti cohaerente manifestet Christi gratuitum amorem quo salvi omnes facti sumus» (FRANCISZEK, *motu proprio Mitis Iudex Dominus Iesus*).

2. UWAGI SZCZEGÓŁOWE

2.1. DOSTĘP WIERNYCH DO SĄDU

Jedną z głównych przyczyn rozpoczęcia dyskusji o konieczności zreformowania procesu o stwierdzenie nieważności małżeństwa – jak już wcześniej wspomniano – było przekonanie o istniejących trudnościach w kontakcie wiernych z trybunałem. W tym kontekście wielu Ojców synodalnych zaproponowało reformę prawa procesowego (por. *Relatio*, n. 48). Wydaje się jednak, że propozycja reformy w tej dziedzinie była chybiona, gdyż obowiązujące dotąd przepisy prawne pozwalały już na to, aby wierni mieli łatwy i nieskomplikowany dostęp do kościelnego wymiaru sprawiedliwości. Reforma Franciszka zdaje się tę tezę potwierdzać, gdyż praktycznie nie dokonała ona żadnych większych zmian w omawianej kwestii. Papież podkreślił tylko, że obok bliskości fizycznej struktur sądowych Kościoła, potrzebna jest także jego bliskość moralna²⁹. Uległa też pewnej modyfikacji kompetencja trybunałów w sprawach małżeńskich. Obecnie kompetentny jest również trybunał miejsca, w którym strona powodowa (a więc nie tylko pozwana) ma stałe lub tymczasowe zamieszkanie (por. nowe kann. 1672 KPK i 1358 KKKW).

Poniżej przedstawię kilka przykładów, które pokazują, że prawodawca faktycznie zatroszczył się już wcześniej o łatwiejszy kontakt wiernych ze strukturami sądowymi Kościoła.

a) Punkty konsultacyjne w diecezji

Relatio Synodi w swoim numerze 49, odwołując się do art. 113 § 1 DC³⁰, zauważa, że biskup diecezjalny powinien ustanowić w swojej diecezji punkty konsultacyjne, w których wierni mogliby uzyskać od odpowiednio przygotowanych osób bezpłatne porady i wskazówki w sprawach o nieważność ich małżeństwa. W dużych terytorialnie diecezjach takie punkty mogłyby istnieć nie tylko przy sądzie diecezjalnym, ale także w innych miejscach diecezji. Z całą pewnością ustanowienie takich punktów i ich prawidłowe funkcjonowanie pozwoliłoby na

²⁹ «Alit reformationis studium ingens christifidelium numerus, qui conscientiae suae consulere cupientes ab Ecclesiae structuris iuridicis ob physicam vel moralem longinquitatem saepius arcantur; postulant igitur caritas et misericordia ut ipsa Ecclesia tamquam mater proximam se faciat filiis qui semet segregatos sentiunt» (tamże).

³⁰ «Apud unumquodque tribunal sit officium seu persona, adeo ut quilibet libere expediteque consilium obtinere valeat de possibilitate et procedendi ratione ad suam nullitatis matrimonii causam, si et quatenus, introducendam» (art. 113, § 1 DC).

uniknięcie wielu nieporozumień i pomogłoby wiernym zrozumieć, na czym polega istota procesu o orzeczenie nieważności małżeństwa.

b) *Trybunały międzydiecezjalne lub międzyeparchialne*

W sytuacji, kiedy nie ma możliwości erygowania trybunału diecezjalnego lub eparchialnego – gdyż np. brakuje odpowiednio wykształconej kadry lub nie ma dostatecznej liczby osób, które mogłyby pracować w trybunale – biskupi mogą wspólnie ustanowić trybunał międzydiecezjalny lub międzyeparchialny (por. kann. 1423 KPK i 1067-1068 KKKW) albo poprosić Sygnaturę Apostolską, aby udzieliła *prorogationem competentiae* dla pobliskiego trybunału, który jest operatywny, tak aby wierni mieli możliwość dostępu do sądu kościelnego (por. kan. 1445 § 3 n. 2; art. 124 n. 3 PB; art. 35 n. 3 LP).

Erygowanie trybunałów międzydiecezjalnych, których ustanawianie powinna promować Sygnatura Apostolska³¹, jest dużym udogodnieniem dla wiernych. Otrzymują bowiem oni nie tylko sąd, przed którym mogą dochodzić sprawiedliwości, ale także – dzięki utworzonym w zainteresowanych diecezjach sekcjom³² – ulega znacznemu skróceniu odległość między ich miejscem zamieszkania a siedzibą sądu. Wierny bowiem w celu przesłuchania, przedłożenia lub odbioru dokumentów (np. notyfikacji wyroku) nie musi jechać do często odległej siedziby sądu, ale wystarczy, że uda się do pobliskiej miejscowości, gdzie znajduje się wspomniana sekcja.

Podobnie ma się rzecz w przypadku przedłużenia przez Sygnaturę Apostolską właściwości trybunału (*prorogatio competentiae*). Diecezja, która nie ma własnego sądu, powinna wówczas utworzyć na swoim terenie punkt (sekcję) do przeprowadzenia instrukcji sprawy czy też do notyfikowania różnych dokumentów.

c) *Pomoc ze strony innego trybunału*

Każdy trybunał, jak czytamy w kan. 1418 KPK, ma prawo prosić o pomoc inny trybunał celem instrukcji sprawy lub celem zawiadomienia o aktach³³. W przypadku natomiast, kiedy w diecezji nie ma trybunału, można poprosić biskupa diecezjalnego, aby za pośrednictwem swojej kurii diecezjalnej pomógł sądowi, który prosi o pomoc (por. art. 29 § 2 DC).

Przytoczony przepis prawny należy widzieć w tej samej optyce, co wspomniane wyżej sekcje do przeprowadzenia instrukcji sprawy, które ustanowione w diecezjach usprawniają pracę trybunałów międzydiecezjalnych i ułatwiają wiernym

³¹ Zob. kan. 1445 § 3 n. 3; art. 124 n. 4 PB; i art. 35 n. 5 LP.

³² Por. art. 23 § 2 DC.

³³ Podobnie brzmi kan. 1071 KKKW.

kontakt z sądem. Faktycznie, poprzez pomoc ze strony innego trybunału wierni uczestniczący w procesie, ale mieszkający daleko od siedziby sądu prowadzącego sprawę, wcale nie muszą się w tym ostatnim pojawić. W rezultacie nie są oni zobligowani do odbycia często długiej i uciążliwej podróży (np. z USA, gdzie mieszka jedna ze stron lub jeden ze świadków, do Czech, gdzie toczy się proces), gdyż mogą pojawić się w trybunale poproszonym o pomoc, który znajduje się niedaleko ich miejsca zamieszkania. W konsekwencji prowadzi to do uzyskania znacznych oszczędności, tak na czasie jak i finansowych.

W praktyce jednak sądowej trybunały zwlekają zazwyczaj z udzieleniem pomocy, nie wykazując przy tym większego zainteresowania. Często, proszone np. o przesłuchanie strony pozwanej lub świadka, uaktywniają się dopiero po kilku prośbach ze strony sądu zwracającego się o pomoc, podobnie jak różnego rodzaju dokumenty, np. dotyczące instrukcji sprawy albo notyfikacji wyroku, przesyłają po upływie dłuższego czasu. Brak zaś szybkiej reakcji z ich strony powoduje, że procesy znacznie przeciągają się w czasie.

d) *Możliwość przesłuchania stron i świadków poza siedzibą sądu*

Na mocy kan. 1558 § 3 KPK sędzia zarządza, gdzie mają być przesłuchani ci, dla których z powodu odległości, choroby czy innej przeszkody jest niemożliwe lub trudne przybyć do siedziby trybunału z zachowaniem przepisów kann. 1418 i 1469 § 2³⁴. Sędzia do przesłuchania tych wiernych może delegować *ad actum* inną odpowiednią osobę (por. art. 51 DC).

e) *Stali obrońcy*

W każdym trybunale, jeśli to możliwe, powinni być ustanowieni stali obrońcy, otrzymujący wynagrodzenie od samego trybunału, którzy pełniliby zadania adwokata lub pełnomocnika, przede wszystkim w sprawach małżeńskich, dla stron, które chciałyby ich wybrać (por. kan. 1490 KPK i kan. 1148 KKKW). Ci adwokaci lub pełnomocnicy, ponieważ są utrzymywani przez sąd, w sposób szczególny powinni być dyspozycyjni dla osób mniej zamożnych, tak aby nie pozostały one bez pomocy prawnej w procesie o nieważność ich małżeństwa.

f) *Dostęp biednych do trybunału*

Instrukcja *Dignitas connubii* w art. 308 poucza, że należy zatroszczyć się o to, aby wierni nie mieli trudności w zwróceniu się do sądu z powodu zbyt wysokich kosztów. Dlatego ci, którzy nie są w stanie pokryć opłat, mają prawo do całkowitego

³⁴ Por. kan. 1239 § 3 KKKW.

tego lub częściowego zwolnienia z kosztów procesowych (por. art. 305 DC) oraz do bezpłatnej pomocy ze strony adwokata (por. kan. 1334 KKKW i art. 303 § 1 n. 3, 306 i 307 DC), o czym pisałem już wcześniej³⁵. Nie można więc twierdzić, że kwestie finansowe uniemożliwiają lub utrudniają biednym wniesienie sprawy o stwierdzenie nieważności ich małżeństwa.

g) *Właściwe traktowanie wiernych przez pracowników sądowych*

W przytoczonym przed chwilą art. 308 DC czytamy także, że należy zastrzec się o to, aby wierni nie zniechęcili się do uczestniczenia w procesie poprzez niewłaściwe zachowanie się w stosunku do nich pracowników sądowych. Biskup, który jest moderatorem trybunału, powinien więc czuwać nad tym, aby w sądzie wierni byli traktowani przez pracowników grzecznie, z należną im godnością i z pominięciem wszelkich znamion obrazy.

2.2. PRZYSPIESZENIE PROCEDUR

Drugą fundamentalną przyczyną rozpoczęcia dyskusji o potrzebie reformy procesu małżeńskiego było przekonanie o konieczności jego przyspieszenia (por. *Relatio*, n. 48). Opinia ta była powszechnie podzielana raczej przez wszystkich interesujących się procesami małżeńskimi i znajdowała swoje uzasadnienie w praktyce sądowej, z której wynikało, że rzeczywiście wiele procesów kończyło się dopiero po dziesięciu, piętnastu czy nawet więcej latach³⁶. Mimo takiego przykrego stanu rzeczy, dziwi jednak fakt, że w wielu regionach świata w celu przyspieszenia procedur nie wykorzystywało się możliwości, jakie stwarzało obowiązujące wówczas prawo. Podobnie jak wyżej, posłużę się teraz kilkoma przykładami, zarówno tymi negatywnymi, jak i pozytywnymi.

a) Przykłady świadczące o niewykorzystaniu niektórych możliwości, jakie stwarzało obowiązujące dotąd prawo:

– *Sędzia jednoosobowy*. Jeżeli w trybunale pierwszego stopnia nie dało się ustanowić kolegium, konferencja biskupów mogła zezwolić, jak długo trwała taka niemożliwość, aby biskup zlecił sprawę sędziemu jednoosobowemu, który tam, gdzie jest to możliwe, miał sobie dobrać asesora i audytora (por. kann. 1425 § 4 KPK i 1084 § 3 KKKW oraz art. 30 §§ 3-4 DC). W niektórych sytuacjach, jeżeli

³⁵ Por. podrozdział 1.6 niniejszego artykułu.

³⁶ Zob. np. w archiwum Sygnatury Apostolskiej: prot. nn. 43439/09 CP, 50671/15 CP, 50672/15 CP, 50787/15 CP czy 50802/15 CP.

zaistniałaby taka potrzeba, moderator trybunału mógł także poprosić Sygnaturę Apostolską o zgodę na ustanowienie sędziego jednoosobowego (por. art. 124 n. 2 PB i 35 n. 2 LP). Wielu jednak moderatorów sądowych nie wykorzystywało tej możliwości, co w konsekwencji prowadziło bardzo często do przeciągania się w czasie procesu małżeńskiego.

– *Sędzia świecki*. Konferencja biskupów mogła także zezwolić, by sędziami byli ustanawiani świeccy, spośród których w razie konieczności jeden mógłby być powołany celem stworzenia kolegium (por. kann. 1421 § 2 KPK i 1087 § 3 KKKW). W niektórych jednak państwach, najczęściej ze względów finansowych, norma ta nigdy nie była wykorzystana albo bardzo rzadko znajdowała zastosowanie w praktyce.

– *Adwokaci*. Adwokaci, którzy dobrze, sumiennie i na czas wykonują swoje obowiązki, pomagają znacząco sędziemu, który dzięki ich pomocy może od razu zorientować się, na czym polega istota powierzonej mu sprawy. Niestety, wiele trybunałów, mimo licznych próśb ze strony Sygnatury Apostolskiej, nie posiada żadnego adwokata albo ma tylko jednego³⁷.

– *Propozycja formuły wątpliwości*. Inną okazją zaoszczędzenia na czasie była możliwość zaproponowania na podstawie treści skargi powodowej formuły wątpliwości wraz z pierwszym wezwaniem sądowym (art. 127 § 2 DC). Dzięki takiej praktyce strony i obrońca węgla mogły szybko wypowiedzieć się na temat przedstawionej im propozycji, co prowadziło do sprawnego zawiązania sporu (*litis contestatio*) i tym samym przyspieszenia samego procesu.

b) Przykłady świadczące o wykorzystaniu możliwości, jakie stwarzało obowiązujące dotąd prawo.

Przejdę teraz do przykładów pozytywnych, które pokazują, że niektóre przepisy prawne zostały przez sądy wprowadzone w życie, w wyniku czego procedury nabrały znacznego przyspieszenia.

– *Proces skrócony*. Kodeks Jana Pawła II z 1983 r. uprościł procedurę apelacyjną, zezwalając na to, aby w niektórych sytuacjach wyrok pozytywny wydany w pierwszej instancji mógł być potwierdzony na stopniu apelacyjnym dekretem,

³⁷ Np. w liście Sygnatury Apostolskiej z 21 lutego 2013 r., skierowanym do jednego z moderatorów sądowych, czytamy: «Apparet istud Forum Dioecesanum unum tantum habere advocatum. Velit Excellentia Tua quam primum congruum numerum advocatorum approbare (cf. can. 1484 et art. 112, § 1 Instructionis *Dignitas connubii*) vel saltem aliquos patronos stabiles, de quibus in can. 1490 et art. 113, § 3 eiusdem Instructionis, constituere. Oportet enim ut saltem duo advocati habeantur, adeo ut utraque pars advocatum sibi constituere valeat» (prot. n. 4625/2/13 SAT). Por. także inne listy, jak chociażby z 25 lutego 2005 r. (prot. n. 4622/05 SAT) czy z 27 kwietnia 2005 r. (prot. n. 4618/1/05 SAT).

bez przekazania sprawy do zwyczajnego rozpatrzenia (por. kan. 1682 § 2 KPK). W ten sposób, nie wchodząc w szczegóły, zrodził się *processus brevior*, czyli proces uproszczony albo skrócony. Instrukcja natomiast *Dignitas connubii* w swoim art. 268 § 3 wyjaśniła, usuwając tym samym wszelkiego rodzaju wątpliwości, że jeżeli z nowego tytułu nieważności małżeństwa, wprowadzonego i rozpatrywanego *tamquam in prima instantia* na drugim lub dalszym stopniu sądu, został wydany wyrok pozytywny, to w tym przypadku w odniesieniu do tego tytułu mógł być także zastosowany na stopniu apelacyjnym *processus brevior*³⁸.

– *Audytorzy*. Do sprawowania funkcji audytora biskup mógł zatwierdzić duchownych lub świeckich, którzy nie są sędziami trybunału (por. kann. 1428 KPK i 1093 KKKW). Ten przepis prawny jest aktualny także dzisiaj.

– *Prośby o udzielenie łaski w administrowaniu sprawiedliwością*. Sygnatura Apostolska, której podstawowym zadaniem jest troska o prawidłowe funkcjonowanie wymiaru sprawiedliwości w Kościele, mogła i nadal może udzielać wielu łask w zakresie administrowania sprawiedliwością (por. kan. 1445 § 3; art. 124 PB; art. 35 LP). Chodzi tutaj m.in., jak już wcześniej wspomniałem, o udzielanie dyspens od prawa procesowego, przedłużanie kompetencji trybunałów, powierzanie sprawy na trzecim i dalszym stopniu trybunałom lokalnym, zatwierdzanie erekcji trybunałów międzydiecezjalnych itp. Dzięki jej interwencji procesy ulegają znacznemu przyspieszeniu³⁹.

– *Dyspensa od wymogu podwójnej zgodnej decyzji*. W procesie małżeńskim wymagany był dotąd podwójny wyrok zgodny, aby decyzja pozytywna mogła zostać przekazana do wykonania⁴⁰.

W niektórych jednak przypadkach można było uzyskać dyspensę od wymogu podwójnej zgodnej decyzji. Kompetentna była w tej dziedzinie Sygnatura Apostolska (por. art. 115 § 2 LP), która jednak bardzo rzadko udzielała wspomnianej dyspensy. Miało to zazwyczaj miejsce w przypadku niebezpieczeństwa śmierci jednej ze stron. Na przykład kiedy został już wydany w pierwszej instancji wyrok pozytywny, stan zaś zdrowia jednej ze stron uległ później nagłemu pogorszeniu (np. wskutek wypadku, zawału itp.), Sygnatura Apostolska mogła zwolnić z obowiązku potwierdzenia wyroku pozytywnego drugą zgodną decyzją⁴¹.

³⁸ Jeśli chodzi o bibliografię, zob. propozycje przedstawione w przypisie 15.

³⁹ W celu pogłębienia zagadnienia zob. m.in. bibliografię, o której w przypisach 13, 15 i 16. Por. też P.A. BONNET, C. GULLO (ed.), *La Lex propria» del S. T. della Segnatura Apostolica*, (Studi Giuridici 89), Città del Vaticano 2010.

⁴⁰ Por. F. SALERNO, *La doppia sentenza conforme nel processo matrimoniale canonico: ipotetici precedenti medievali*, [w:] *Verità e definitività della sentenza canonica*, (Studi Giuridici 46), Città del Vaticano 1997, s. 7-10. Benedykt XIV m.in. napisał: “unica sententia super eadem nullitate pronuntiata minime sufficiat ad tribuendam liberam coniugibus facultatem novas nuptias contrahendi” (tamże, s. 9).

⁴¹ Zob. P. MALECHA, *Le dispense dalle leggi processuali*, s. 257-258.

3. PRZYSPIESZENIE PROCEDUR W NOWYM PRAWIE

3.1. ZNIESIENIE OBOWIĄZKU PODWÓJNEGO WYROKU ZGODNEGO

Najważniejszą zmianą dokonaną przez reformę papieża Franciszka jest niewątpliwie zlikwidowanie obowiązku podwójnego wyroku zgodnego oraz zniesienie obowiązku przesłania *ex officio* wyroku pozytywnego, czyli orzekającego w pierwszej instancji nieważność małżeństwa, do trybunału apelacyjnego.

W wyniku reformy papieża Franciszka wyrok pozytywny wydany w pierwszej instancji po upływie terminów ustalonych w kanonach 1630-1633 KPK i 1311-1314 KKKW staje się prawomocny. Strona jednak, która czuje się pokrzywdzona wyrokiem, a także rzecznik sprawiedliwości i obrońca węzła mają prawo apelować do sędziego wyższego (por. nowe kann. 1679 i 1680 § 1 KPK oraz 1365 i 1366 § 1 KKKW). Jeżeli jednak apelacja zostanie przedłożona tylko po to, aby odłożyć w czasie przekazanie wyroku pierwszej instancji do wykonania, trybunał kolegialny będzie mógł potwierdzić wyrok pierwszej instancji dekretem (por. nowe kann. 1680 § 2 KPK i 1366 § 2 KKKW). W przeciwnym wypadku dopuszcza się sprawę do zwyczajnego rozpatrzenia na nowym stopniu (por. nowe kann. 1680 § 3 KPK i 1366 § 3 KKKW).

3.2. SĘDZIA JEDNOOSOBOWY

Według nowego prawa, sędzia jednoosobowy w pierwszej instancji może być ustanowiony w procesach małżeńskich przez biskupa, który jest moderatorem trybunału. W porównaniu do starego prawa nie jest już więc dłużej wymagane zezwolenie konferencji episkopatu. Biskup jednak może powierzyć sprawy sędziemu jednoosobowemu tylko wówczas, gdy w trybunale pierwszego stopnia nie da się ustanowić kolegium. Sędzia jednoosobowy, którym może być tylko duchowny, może sobie dobrać dwóch asesorów (por. nowe kann. 1673 § 3 KPK i 1359 § 4 KKKW). Trybunał zaś drugiej instancji musi być zawsze kolegialny (por. nowe kann. 1673 § 5 KPK i 1359 § 5 KKKW).

3.3. SĘDZIA ŚWIECKI

W sprawach małżeńskich kolegium musi być zawsze złożone z trzech sędziów. Przewodniczący kolegium ma być zawsze duchownym, dwaj pozostali sędziowie mogą być osobami świeckimi. Sędziów świeckich ustanawia biskup. Nie jest już jednak więcej wymagana uprzednia zgoda konferencji episkopatu, tak jak to było

dotychczas. Ponadto w skład kolegium może wchodzić obecnie nie jeden, ale dwóch sędziów świeckich (por. nowe kann. 1673 § 3 KPK i 1359 § 3 KKKW).

3.4. PROCES MAŁŻEŃSKI SKRÓCONY PRZED BISKUPEM

Jeżeli skarga powodowa zostanie przedstawiona przez dwóch małżonków albo przez jednego z nich, ale za zgodą drugiego, i jeżeli przemawiają za tym fakty i osoby, których moc dowodowa wzmocniona jest przez zeznania lub dokumenty, które nie wymagają głębszego zbadania, gdyż w sposób ewidentny wskazują na nieważność małżeństwa, sprawę osądza wówczas biskup diecezjalny (eparchialny). W tym wypadku ma zastosowanie proces małżeński skrócony (por. nowe kann. 1683 KPK i 1369 KKKW). Przeciwko wyrokowi biskupa można apelować do metropolity lub Roty Rzymskiej. Jeżeli wyrok jest wydany przez metropolitę, apeluje się do najstarszego biskupa sufragana (por. nowy kan. 1687 § 3 KPK; zob. też nowy kan. 1373 § 3 KKKW). Jeżeli apelacja jest ewidentnie przedstawiona tylko po to, aby opóźnić przekazanie wyroku do wykonania, metropolita, najstarszy biskup sufragan lub dziekan Roty Rzymskiej odrzuca ją dekretem *in limine*. W przypadku kiedy apelacja jest przyjęta, sprawa zostaje przekazana do zwyczajnego rozpatrzenia na drugim stopniu (por. nowe kann. 1687 § 4 KPK i 1373 § 4 KKKW).

4. PROCES NA DRODZE ADMINISTRACYJNEJ I PROCEDURA SUMARYCZNA

Relatio Synodi pod numerem 48 przedstawiła, jak już wcześniej wspomniałem, trzy konkretne propozycje zmian w prawie procesowym małżeńskim, a mianowicie: 1) zniesienie konieczności uzyskania podwójnego wyroku zgodnego, 2) możliwość orzeczenia nieważności małżeństwa na drodze administracyjnej za odpowiedzialnością biskupa diecezjalnego i 3) przyzwolenie na proces sumaryczny, który mógłby być wszczęty w przypadku nieważności, o której powszechnie wiadomo.

Z tych trzech propozycji papież Franciszek zaakceptował i wprowadził w życie tylko tę pierwszą, czyli został zniesiony obowiązek uzyskania podwójnego wyroku zgodnego. Nie została natomiast zaakceptowana możliwość orzeczenia małżeństwa na drodze administracyjnej i za pośrednictwem procesu sumarycznego.

Należy jednak zauważyć, że w niektórych wyjątkowych okolicznościach istniało już wcześniej i także po reformie jest możliwe wydanie deklaracji o nieważności małżeństwa na drodze administracyjnej. Kompetencję taką posiada

Sygnatura Apostolska (por. art. 118 LP)⁴². Procedurę tę stosuje się najczęściej w stosunku do małżonków, którzy ze względu na prześladowanie Kościoła w ich kraju i na brak trybunałów nie mogą u siebie wnieść sprawy o nieważność małżeństwa. Zebrane więc na miejscu akta sprawy przesyła się do Sygnatury Apostolskiej, która na ich podstawie może wydać na drodze administracyjnej deklarację o nieważności małżeństwa.

Procedura zaś sumaryczna miała dotąd zastosowanie tylko w ustnym procesie spornym (zob. kann. 1656-1670 KPK i kann. 1343-1356 KKKW), przy czym za pośrednictwem tego procesu nie mogły być rozpatrywane sprawy dotyczące orzeczenia nieważności małżeństwa (por. kann. 1690 KPK i 1375 KKKW). Podobnie stanowi nowe prawo (por. nowe kann. 1691 § 2 KPK i 1377 § 2). Wynika z tego jasno, że procedura sumaryczna nie została zaakceptowana przez papieża Franciszka. Proces zaś małżeński skrócony przed biskupem (*processus matrimonialis brevior coram Episcopo*), mimo wielu podobieństw, nie jest procesem sumarycznym.

*

W procesach o orzeczenie nieważności małżeństwa chodzi o ustalenie prawdy obiektywnej dotyczącej ważności lub nieważności węzła małżeńskiego. Dlatego procesy te powinny być przeprowadzone bardzo starannie, tak aby sędzia mógł wydać sprawiedliwą decyzję, opartą tylko i wyłącznie na prawdzie, która, jak uczył Jan Paweł II, w każdym procesie kościelnym, od początku do końca, jest fundamentem, matką i prawem sprawiedliwości⁴³. W tym też świetle należy oceniać reformę procesu małżeńskiego, dokonaną przez papieża Franciszka.

W wyniku reformy ulegną niewątpliwie znacznemu przyspieszeniu procesy małżeńskie. Równocześnie jednak wzrośnie odpowiedzialność pracowników sądowych i biskupów diecezjalnych. Dlatego, aby decyzje w sprawach o nieważność małżeństwa mogły odzwierciedlać prawdę obiektywną, wymagane jest ze strony biskupów i pracowników sądowych stałe pogłębianie wiedzy z dziedziny prawa małżeńskiego i procesowego. To od ich pracy i zaangażowania zależy sukces reformy papieża Franciszka. Sprawiedliwość bowiem w procesach małżeńskich będzie zagwarantowana w takim stopniu, w jakim należycie troszczyli o pra-

⁴² Por. R.L. BURKE, *La procedura amministrativa per la dichiarazione di nullità del matrimonio*, [w:] *I procedimenti speciali nel diritto canonico*, (Studi Giuridici 27), Città del Vaticano 1992, s. 93-104.

⁴³ Por. przyp. 11.

widłowe funkcjonowanie kościelnego wymiaru sprawiedliwości, a pracownicy sądowi będą unikali wszelkiego rodzaju zaniechań i zaniedbań.

BIBLIOGRAFIA

1. ŹRÓDŁA

- BENEDICTUS XVI: Litterae apostolicae motu proprio datae *Antiqua ordinatione* Quibus Supremi Tribunalis Signaturae Apostolicae lex propria promulgatur, AAS 100 (2008), pp. 513-538.
- Codex Iuris Canonici auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus (25 stycznia 1983), AAS 75 (1983), pars II, pp. 1-317; tekst polski: Kodeks Prawa Kanonicznego, przekład polski zatwierdzony przez Konferencję Episkopatu, Pallottinum, Poznań 1984.
- FRANCISCUS: Allocutio ad Sessionem Plenariam Supremi Tribunalis Signaturae Apostolicae, 8 listopada 2013, AAS 105 (2013), pp. 1152-1153.
- FRANCISCUS: Litterae apostolicae motu proprio datae motu proprio datae *Mitis Iudex Dominus Iesus*, quibus canones Codicis Iuris Canonici de causis ad matrimonii nullitatem declarandam reformantur, 15 sierpnia 2015, http://w2.vatican.va/content/francesco/la/motu_proprio/documents/papa-francesco-motu-proprio_20150815_mitis-iudex-dominus-iesus.html [dostęp: 8.09.2015].
- FRANCISCUS: Litterae apostolicae motu proprio datae motu proprio datae *Mitis et misericors Iesus*, quibus canones Codicis Canonum Ecclesiarum Orientalium de causis ad matrimonii nullitatem declarandam reformantur, 15 sierpnia 2015, http://w2.vatican.va/content/francesco/la/motu_proprio/documents/papa-francesco-motu-proprio_20150815_mitis-et-misericors-iesus.html [dostęp: 8.09.2015].
- IOANNES PAULUS II: Constitutio apostolica *Pastor bonus* de Romana Curia, AAS 80 (1988), pp. 841-912.
- IOANNES PAULUS II: Allocutio ad Tribunalis Sacrae Romanae Rotae Decanum, Praelatos Auditores, Officiales et Advocatos, novo Litibus iudicandis ineunte anno: de veritate iustitiae matre, 4 lutego 1980, AAS 72 (1980), pp. 172-178.
- IOANNES PAULUS II: Allocutio ad Romanae Rotae praelatos auditores, 17 stycznia 1998, AAS 90 (1998), pp. 781-785.
- IOANNES PAULUS II: Allocutio ad Tribunal Rotae Romanae iudiciali ineunte anno, 29 stycznia 2005, AAS 97 (2005), p. 164-166.
- PONTIFICIUM CONSILIUM DE LEGUM TEXTIBUS : *Dignitas connubii*. Instructio servanda a tribunalibus dioecesanis et interdioecesanis in pertractandis causis nullitatis matrimonii, 25 stycznia 2005, Città del Vaticano 2005.
- SINODO DEI VESCOVI: III Assemblea Generale Straordinaria "Le sfide pastorali sulla famiglia nel contesto dell'evangelizzazione". Relatio Synodi, 18 października 2014, http://www.vatican.va/roman_curia/synod/documents/rc_synod_doc_20141018_relatio-synodi-familia_it.html [dostęp: 1.09.2015].

2. LITERATURA

- BONNET Piero Antonio, GULLO Carlo (red.): La «Lex propria» del S. T. della Segnatura Apostolica, (Studi Giuridici 89), Città del Vaticano 2010.
- BURKE Leo Raymond: La procedura amministrativa per la dichiarazione di nullità del matrimonio, [w:] I procedimenti speciali nel diritto canonico, (Studi Giuridici 27), Città del Vaticano 1992, s. 93-104.
- ERLEBACH Grzegorz: Gli aspetti procedurali del “processus brevior” nella giurisprudenza rotale, „Periodica de re canonica” 88 (1999), s. 725-753.
- MALECHA Paweł: I tribunali interdiocesani alla luce dei recenti documenti della Segnatura Apostolica. Alcune considerazioni pratiche, „Ius ecclesiae” 24 (2012), s. 183-208.
- MALECHA Paweł: „Processus brevior”: istotne jego elementy i niektóre spostrzeżenia praktyczne, [w:] Wybrane zagadnienia procesu małżeńskiego w XXX-lecie Kodeksu Jana Pawła II. VI Ogólnopolskie Forum Sądowe, Biblos, Tarnów 2014, s. 11-26.
- MALECHA Paweł: Commissioni pontificie e proroghe di competenza nelle cause di nullità del matrimonio alla luce della recente giurisprudenza della Segnatura Apostolica, „Ius ecclesiae” 23 (2011), s. 205-251.
- MALECHA Paweł: Le dispense dalle leggi processuali alla luce di recenti documenti della Segnatura Apostolica. Alcune considerazioni pratiche, „Ius ecclesiae” 25 (2013) s. 239-260.
- MONTINI Gian Paolo: La prassi delle dispense da leggi processuali del Supremo Tribunale della Segnatura Apostolica (art. 124, n. 2, 2^a parte, Cost. Ap. „Pastor bonus”), „Periodica de re canonica” 94 (2005), s. 43-117.
- MONTINI Gian Paolo: L’appello in una causa di nullità matrimoniale, „Quaderni di diritto ecclesiale” 22 (2009), s. 318-334.
- PUNDERSON Joseph R.: Accertamento della verità «più accessibile e agile»: preparazione degli operatori e responsabilità del vescovo. L’esperienza della segnatura apostolica, „Quaderni di ius missionale” 6 (2015), s. 88-90.
- SALERNO Francesco: La doppia sentenza conforme nel processo matrimoniale canonico: ipotetici precedenti medievali, [w:] Verità e definitività della sentenza canonica, (Studi Giuridici 46), Città del Vaticano 1997, s. 7-10.

GWARANCJA SPRAWIEDLIWOŚCI ORAZ REFORMA PROCESU
MAŁŻEŃSKIEGO WIDZIANA PRZEZ PRYZMAT KONIECZNOŚCI JEGO
PRZYSPIESZENIA I UŁATWIENIA WIERNYM KONTAKTU Z TRYBUNAŁEM;
PRZYGOTOWANIE PRACOWNIKÓW I ODPOWIEDZIALNOŚĆ BISKUPA

STRESZCZENIE

Artykuł dotyczy zagadnienia odnoszącego się do konieczności uczynienia bardziej sprawnym, bardziej dostępnym i możliwie zupełnie bezpłatnym procesem prowadzącym do deklaracji nieważności małżeństwa, a także przygotowania pracowników wymiaru sprawiedliwości i o odpowiedzialności biskupa diecezjalnego.

Na wstępie zostały przedstawione propozycje *Relatio Synodi* (nn. 48 i 49) odnośnie do wspomnianej problematyki. Są one skonfrontowane z nowościami wprowadzonymi do pro-

cesu kanonicznego dla spraw o orzeczenie nieważności małżeństwa, wprowadzonymi przez papieża Franciszka w podpisanych 15 sierpnia i opublikowanych 8 września 2015 r. motu proprio *Mitis Iudex Dominus Iesus* i *Mitis et misericors Iesus*. W opracowaniu przeanalizowana została recepcja w przywołanych dokumentach reformy papieża Franciszka propozycji zawartych w dokumencie końcowym *Relatio Synodi* Nadzwyczajnego Zgromadzenia Synodu Biskupów z października 2014 r.

Z przeprowadzonej analizy wynika, że została podtrzymana jako zasadnicza zasada, która zakłada stwierdzenie prawdy obiektywnej dotyczącej ważności węzła. Z tej szczególnej racji miłosierdzie nie może nigdy nie pomijać prawdy. Kolejno są wskazywane różne możliwości (często niewykorzystane), które oferowały przepisy dotychczas obowiązujące, które czyniły procedury dotyczące badania nieważności małżeństwa bardziej dostępniejszymi i sprawnymi, oraz omawiana jest kwestia dotycząca kosztów sądowych i bezpłatnej pomocy. Ta sama problematyka jest następnie analizowana i przedstawiana w świetle nowych przepisów. Z kolei autor zatrzymuje się na zagadnieniu przygotowania pracowników, duchownych i świeckich ze wskazaniem na zadania i odpowiedzialność biskupa diecezjalnego. Na zakończenie autor próbuje dostarczyć odpowiedź na pytanie, w jaki sposób nowe przepisy gwarantują przestrzeganie sprawiedliwości w procesach małżeńskich.

Słowa kluczowe: przyspieszenie procesu, dostęp do trybunału, przygotowanie pracowników, odpowiedzialność biskupa diecezjalnego, gwarancja sprawiedliwości, reforma procesu małżeńskiego, miłosierdzie, prawda

LA GARANZIA DELLA GIUSTIZIA E LA RIFORMA DEL PROCESSO
MATRIMONIALE NELL'OTTICA DELLO SNELLIMENTO DELLE CAUSE
E DELL'ACCESSIBILITÀ DEI TRIBUNALI PER I FEDELI;
LA PREPARAZIONE DEI MINISTRI E LA RESPONSABILITÀ DEL VESCOVO

RIASSUNTO

Il contributo tratta della questione riguardante la necessità di rendere più agili, accessibili e possibilmente del tutto gratuite le procedure per la dichiarazione di nullità del matrimonio, nonché della preparazione degli operatori di giustizia e della responsabilità del vescovo diocesano.

In apertura vengono presentate le proposte della *Relatio Synodi* (nn. 48 e 49) in merito alla menzionata problematica. Esse vengono confrontate con le novità apportate al processo canonico per le cause di dichiarazione di nullità matrimoniali, introdotte dalle lettere apostoliche *motu proprio datae* dal Sommo Pontefice Francesco il 15 agosto 2015 e pubblicate l'8 settembre 2015, ossia dalle lettere *Mitis Iudex Dominus Iesus* e *Mitis et misericors Iesus*. Pertanto, il presente studio consente di meglio comprendere la portata della recezione, nei citati documenti di riforma di Papa Francesco, delle proposte contenute nel documento conclusivo *Relatio Synodi* dell'Assemblea sinodale straordinaria celebrata nel mese di ottobre 2014.

Nell'analisi condotta si ribadisce il ruolo fondamentale che assume, nel processo matrimoniale, l'accertamento della verità oggettiva sulla validità del vincolo. Per questa specifica ragione, la misericordia non può mai prescindere dalla verità. Vengono successivamente indicate le diverse possibilità (spesso non sfruttate), che offriva la normativa finora vigente, al fine di rendere più accessibili ed agili le procedure per il riconoscimento dei casi di nullità, nonché viene affrontata la questione circa le spese giudiziarie ed il gratuito patrocinio. La stessa problematica è poi studiata e presentata alla luce della nuova legge. Ci si sofferma sull'opportunità della preparazione di operatori, chierici e laici con dedizione prioritaria, e sulla responsabilità del vescovo diocesano. Da ultimo, si tenta di fornire una risposta al quesito del livello di garanzia offerto dalla nuova legge sull'osservanza della giustizia nei processi matrimoniali.

Parole chiave: snellimento del processo, accesso al tribunale, preparazione dei ministri, responsabilità del vescovo diocesano, garanzia della giustizia, riforma del processo matrimoniale, misericordia, verità

THE GUARANTEE OF JUSTICE AND REFORM OF THE PROCESS
OF MARRIAGE AS SEEN THROUGH THE PRISM
OF NECESSITY ITS ACCELERATION AND FACILITY THE FAITHFUL
THE CONTACT WITH A TRIBUNAL;
PREPARATION OF EMPLOYEES AND THE RESPONSIBILITY OF THE BISHOP

SUMMARY

The article concerns the issues relating to the need to make more efficient, more accessible and possibly totally free of charge process leading to the declaration of the nullity of marriage, the preparation of tribunal's employees and the responsibility of the diocesan bishop.

At the beginning the author presented the proposals of *Relatio Synodi* (no. 48 and 49) with regard to the above mentioned issues. They are confronted with the changes introduced to the canonical process for cases of the nullity of marriage, introduced by Pope Francis in motu proprio *Mitis Iudex Dominus Iesus* and *Mitis et Misericors Iesus* that were signed on August 15, 2015 and published on September 8, 2015. The paper discusses the reception – in the mentioned documents – the reform of Pope Francis proposals contained in the final document *Relatio Synodi* of Extraordinary Assembly of the Synod of Bishops in October 2014.

The analysis shows that it has been upheld as a fundamental principle which implies to find the objective truth concerning the validity of the bond. With this particular reason, mercy can never ignore the truth. Successively various ways are indicated (often unused) that offered law previously in force, which made the procedure for the examination of nullity of marriage more accessible and more agile, and also is discussed the issue concerning the court costs and free service.

The same issues are then analyzing and presenting in the light of the new regulations.

In turn, the author stops on the issue of the preparation of employees, clerics and lay persons paying attention to the duties and responsibility of the diocesan bishop. In conclusion the author tries to answer the question of how the new regulations guarantee observance of justice in the process of marriage.

Key words: acceleration of the process, access to the tribunal, preparation of employees, responsibility of the diocesan bishop, guarantee of justice, reform of the matrimonial process, mercy, truth.